

інформаційних ресурсів у системі маркетингового менеджменту торговельного підприємства. Було здійснено експертне дослідження за тезаурусною мірою Ю.І. Шнейдера. Розписана характеристика критеріїв для оцінки та зроблена оцінка об'єктів аналізу зовнішнього середовища постачання інформації об'єктів аналізу середовища постачання інформації за тезаурусною мірою Ю.І. Шнейдера. Обґрунтована характеристика критеріїв для оцінки та зроблена оцінка об'єктів аналізу середовища впливу на процес формування інформаційних ресурсів на торговельних підприємствах. Проведено порівняльний аналіз витрат на інформаційне забезпечення та результатів та аналіз показників кадрового забезпечення процесу формування інформаційних ресурсів на досліджених підприємствах.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі є удосконалення процесу формування інформаційних ресурсів на досліджених торговельних підприємствах із повторним аналізом за розробленим алгоритмом.

Література

1. Василів В.Б. Інформаційні системи в менеджменті: інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення / В.Б. Василів. – Рівне, НУВГП, 2008. – 167 с.

Рецензент докт.економ.наук, професор Е.В. Виноградова

658.15+336.74

Семенова С.М. аспірант,

*Київська державна академія водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного*

**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ
СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ПІДПРИЄМСТВА**

Становлення здорової ринкової економіки спонукає до кращого розуміння і виконання тієї об'єктивної вимоги, що грошові кошти повинні працювати як капітал. Багатьма вченими (минулого й сучасності) наголошується здатність капіталу бути джерелом доходу за умов його ефективного використання. Тлумачення грошей як «стандарту цінностей» (Дж. М. Кейнс) чи «загального еквівалента вартості товарів» (К. Маркс) зручне для розуміння та аналізу через зведення множинності фінансових відносин до грошових. Але при цьому незаперечним сприймається твердження, що суттєва різниця між грошима і всіма іншими активами полягає якраз у тому, що для грошей їх премія за ліквідність набагато перевищує витрати утримання, тоді як витрати утримання інших активів набагато перевищують їх премію за ліквідність, при цьому ефективно стратегічне управління має спиратись на поєднання статичного та динамічного підходів до розуміння сутності грошових потоків.

Питання визначення сутності грошових потоків розкрито в працях вітчизняних науковців: І. Бланка, В. Валевича, Л. Гриценко, В. Лагутіна, Л. Лігоненко, В. Корнєєва, Н. Ушакової та ін., які в загальному висвітлювали це питання. Стратегічний аспект управління грошовими потоками підприємства у фаховій економічній літературі не висвітлюється належним чином.

Незважаючи на велику кількість публікацій, концепція статичного та динамічного підходів до визначення сутності та забезпечення стилю стратегічного управління грошовими потоками підприємства недостатньо висвітлена у спеціальній літературі і залишається актуальною. Відповідно до постійних змін в законодавстві, практиці ведення обліку, складання звітності виникає потреба в постійному оновленні підходів до інформаційного забезпечення аналізу та побудови ефективного управління грошовими потоками у стратегічному аспекті.

Мета даної статті – дослідження можливості використання статичного та динамічного підходів до визначення сутності та побудови ефективної системи стратегічного менеджменту грошовими потоками підприємства.

Визначення сутності грошових потоків підприємства має починатись з розуміння поняття грошових коштів як активу, а саме їх руху.

Податковий кодекс України [1] дає коротке визначення: кошти – гривня або іноземна валюта, а поняття грошових потоків взагалі не згадується. В українському законодавстві, зокрема в Положенні (Стандарті) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» (Далі – П(С)БО), активи (від лат. *activus* – діяльний, дійовий) визначено як ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому [2].

Згідно П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів», грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання; крім того надається визначення еквівалентам грошових коштів як короткостроковим високоліквідним фінансовим інвестиціям, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості, а рух грошових коштів – це надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів [3]. Таке ж визначення грошового потоку (руху грошових коштів) закріплене Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів» (Далі – МСБО) [4].

Термін «грошовий потік» впроваджено фінансовими аналітиками західних країн, що усвідомили необхідність об'єктивної «грошової» оцінки фінансових результатів діяльності підприємства, яку не дозволяє отримати метод нарахувань, що використовується в бухгалтерському обліку. Спочатку даний термін почав застосовуватись у сфері фінансової математики для кількісного аналізу фінансових операцій підприємства. Для проведення такого аналізу було зручно абстрагуватись від економічного змісту кожної фінансової операції та розглядати рух грошових коштів, що виникають в процесі діяльності підприємства як числовий ряд, який складається з послідовності розподілених у часі платежів. Для їх позначення в світовій практиці і став застосовуватись термін «грошовий потік» [5, с. 6].

У зарубіжній теорії фінансового менеджменту під грошовим потоком з одного боку розуміють чисті грошові надходження, тобто різницю між сукупним надходженням грошових коштів та їх витрачанням (Б. Коласс, Дж.К.Ван Хорн), або даний термін використовують для визначення руху коштів, маючи на увазі дійсні й очікувані надходження та видатки (Л.А. Бернстайн, С.Ф. Бріхгем). Так, за трактуванням С. Брікхема, грошовий потік – це «фактичні чисті готівкові кошти, які надходять у фірму (чи витрачаються нею) протягом деякого визначеного періоду» [6, с. 425].

Ван Хорн Дж. К. розглядає грошовий потік як «рух грошових коштів, що має безперервний характер». Він вважає, що поняття грошових потоків можна розуміти по-різному в залежності від завдань аналізу. Грошові кошти і грошові потоки розглядають як готівку або робочий оборотний капітал [7, с. 181-182]. Активи фірми представляють собою чисте використання грошових коштів, пасиви – чисті джерела. Обсяг грошових коштів коливається протягом періоду залежно від розміру реалізації, інкасації дебіторської заборгованості, капітальних витрат і фінансування.

Підсумовуючи ці погляди, Л.О. Лігоненко та Г.В. Ситник висловлюють думку про те, що «грошові потоки підприємства – це система розподілених у часі надходжень та видатків грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю і супроводжують рух вартості, виступаючи при цьому зовнішньою ознакою функціонування підприємства» [8, с. 6].

Поряд з цим Мних С.В. зазначає, що грошовий потік підприємства охоплює численну кількість потоків грошових коштів, які обслуговують господарську діяльність, вказує на необхідність їх аналізу [10, с.175]. Література з аналізу господарської діяльності пропонує визначення грошових потоків згідно П(С)БО 4.

Як зазначає проф. І.О. Бланк: «грошовий потік підприємства представляє собою сукупність визначених по окремим інтервалам досліджуваного періоду часу надходжень і виплат грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю» [5, с. 365-366]. Поняття «генерувати» означає виробляти, породжувати, створювати.

Головним чином, поняття грошових потоків розглядають з точки зору руху коштів – грошових активів підприємства. Великий економічний словник під загальною редакцією А.Н. Азріліяна пропонує таке визначення: активи «грошові» – це грошові кошти та зобов'язання сторонніх осіб сплатити даній організації певну фіксовану суму. Борисов А.Б. у своєму економічному словнику взагалі згадує про рух коштів тільки як про їх оборот, тобто загальну сукупність платежів за певний період в готівковій і безготівковій формах. Так, наприклад, і в енциклопедії, не йдеться безпосередньо про грошові потоки, а про грошовий обіг, що являє собою рух коштів в готівковій та безготівковій формах як засобу обігу і платежу, що опосередковує обмін товарами. При цьому надається оцінка однієї з найважливіших властивостей, а саме, що збільшення швидкості обертання грошей призводить до зменшення попиту на них і навпаки.

Гроші – початок будь-якого економічного процесу, формула $G-T-G'$ більш фундаментальна і початкова ніж формула $T-G-T'$ [9, с. 35]. Кошти виступають ідеальною силою активізації трудових і пізнавальних дій.

Фінансовий словник, авторами якого є Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С., дає максимально стандартне визначення: грошові активи – сума коштів, які перебувають у

розпорядженні підприємства на певну дату і є його активами у формі готових засобів платежу, тобто у формі абсолютної ліквідності. А грошовий потік – це надходження (додатний грошовий потік) і витрачання (від’ємний грошовий потік) коштів (грошових активів) у процесі здійснення господарської діяльності підприємства. При цьому розмежовуються грошові потоки за видами діяльності: від операційної, фінансової та інвестиційної.

Різницю між додатним і від’ємним грошовими потоками з конкретного виду діяльності підприємства загалом називають чистим грошовим потоком, а це в свою чергу показник, який характеризує обсяг формування власних фінансових ресурсів підприємства за рахунок внутрішніх джерел (ефект інвестування як сума капіталу, що повертається інвесторові). Основою чистого грошового потоку є сума чистого прибутку й амортизаційних відрахувань.

У науковій думці присутня дискусія щодо порівняння фінансових і грошових потоків, що пов’язано з природою проведення та оцінки підприємницької діяльності, оскільки грошові кошти (у вигляді грошових активів) існують на підприємстві окремо від інших ресурсів, які одночасно виражені у грошовій одиниці, тому сприймаються як сукупність фінансових ресурсів – капітал підприємства. Це пов’язано з сутністю грошей як засобу обміну (платежів), оцінки (вимірювання вартості) та заощадження (ліквідності та розвитку).

Таким чином, необхідно виділяти поняття фінансових потоків у широкому розумінні як руху вартостей – фінансових ресурсів, та грошових потоків у більш вузькому розумінні як руху грошових активів – грошових коштів та їх еквівалентів.

Можна стверджувати, що концепція грошового потоку підприємства як самостійного об’єкту аналізу, а особливо управління тільки здобуває належне відображення у вітчизняній і в зарубіжній літературі. Про це свідчить і той факт, що в усіх фундаментальних підручниках з основ фінансового менеджменту, складених дослідниками американської, європейської, японської і вітчизняної шкіл, самостійний розділ з управління грошовими потоками підприємств і компаній поки ще відсутній. Про це стверджує доктор економічних наук, професор Бланк І.А. [5, с. 253], зазначаючи, що ефективне управління грошовими потоками (за західною термінологією – «кеш-флоу» менеджмент) дозволяє забезпечити перехід підприємства до нової якості економічного розвитку в умовах ринку.

Згідно з його визначенням, грошові потоки (cash flow of company; CF) – це сукупність розподілених за окремими інтервалами певного періоду надходжень і виплат грошових коштів, що генеруються його фінансово-господарською діяльністю, та рух яких пов’язаний з факторами часу, ризику та ліквідності [5, с. 711]. Такий підхід підкреслює характеристику грошових потоків з позиції фінансового аналізу, де йому надається вагоме значення.

Підсумувавши визначення категорій, які стосуються об’єкта дослідження, пропонується впорядкувати термінологію виокремивши поняття «грошові активи», що включає грошові кошти у вигляді готових засобів платежу та еквіваленти грошових коштів (рис. 1).

Таким чином, згідно зі статичним підходом, грошові кошти та їх еквіваленти представляють собою грошові активи підприємства на певну дату (момент оцінки, дату звітності), а відповідно до динамічної потокової концепції, грошові потоки відображають рух як надходження і вибуття грошових активів за визначений період.

На основі статичного підходу грошові потоки розглядають з двох позицій: як об’єкт бухгалтерського обліку та як економічну категорію у широкому розумінні – кошти, авансовані в майно підприємства, що опосередковують його використання та забезпечують безперервну зміну форм вартості, у вузькому – частину оборотних активів, яка безпосередньо знаходиться в грошовій формі.

Отже, грошовий потік є результатом, а також процесом функціонування грошей та охоплює виконання ними функцій засобів обігу, платежу й формою накопичення у вигляді запасів коштів та їх еквівалентів. В процесі кругообігу грошові активи підприємства утворюють грошові потоки, обсяг яких характеризує кількість залучених або використаних коштів. Стратегічне управління орієнтує підприємницьку діяльність на запити споживачів, здійснює гнучке регулювання та своєчасні зміни з боку зовнішнього оточення, що в результаті допомагає підприємству досягати своєї мети у довгостроковій перспективі.

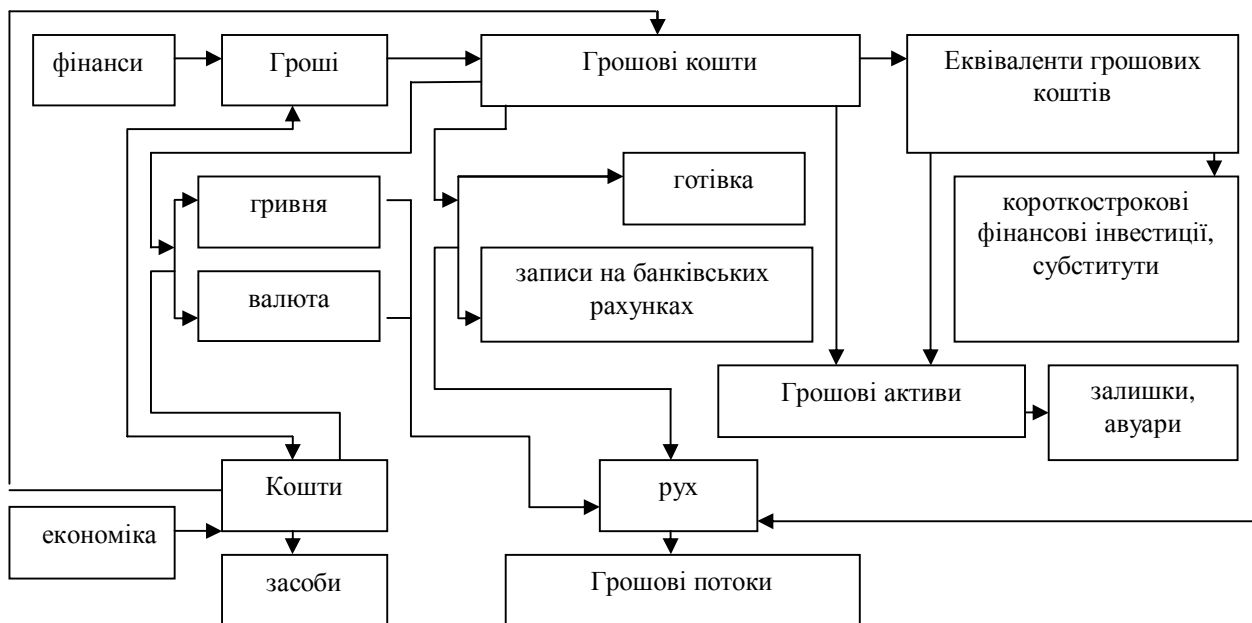

Рис. 1. Чинна система співвідношення понять «грошові кошти» – «грошові потоки»

Відповідно грошові потоки – це рух грошових активів підприємства, що обслуговує, визначає та відображає його підприємницьку діяльність. У цьому проявляються функції грошей як економічної категорії як засобу платежу (обслуговує), форми заощадження (визначає) та оцінки вартості (відображає) – рис. 2:

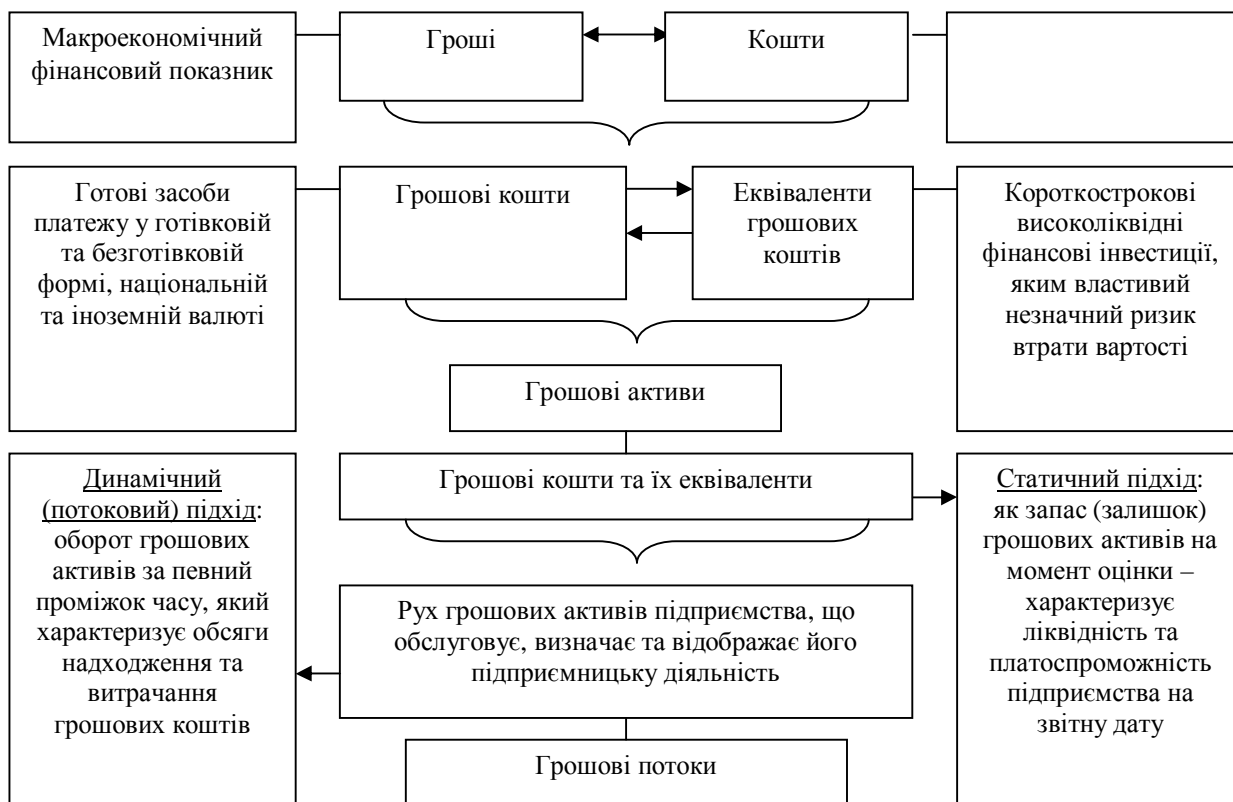

Рис. 2. Впорядкована система взаємозв'язку понять «грошові кошти» – «грошові активи» – «грошові потоки»

Недоліком статичного підходу є ігнорування фактора часу – він не дозволяє об'єктивно оцінити платоспроможність підприємства, проаналізувати ефективність використання грошових коштів, оскільки вони є найбільшньою частиною активів підприємства й швидко трансформуються

в інші види ресурсів. Це підкреслює необхідність використання динамічного підходу до визначення грошових активів, в основі якого лежить поняття грошового потоку.

Між статичним та динамічним підходом до оцінки грошових активів підприємства існує діалектична взаємозалежність, яку відображає рис. 3:

Рис. 3. Взаємозв'язок статичного та динамічного підходів до оцінки грошових потоків підприємства

Стратегія – це доцільно обґрунтований гнучкий узагальнений план роботи підприємства на достатньо довгий проміжок часу, спрямований на виконання місії підприємства. Стратегічне планування грошових потоків передбачає поєднання процесів дослідження, аналізу, прогнозування, розрахунків та вибору альтернатив. Стратегічне управління грошовими потоками підприємства – багатопланова діяльність, основне призначення якої полягає в забезпеченні досягнення довгострокових цілей економічного розвитку підприємства завдяки розробці та реалізації стратегії управління потоками грошових коштів. Стратегічне управління грошовими потоками необхідно здійснювати виходячи з концепції статичного та динамічного підходу, а також з їх поділу на внутрішні і зовнішні. Довгостроковий вибір порядку фінансування підприємства визначається співвідношенням вартості коштів, що залучаються, та рівню ризику, який при цьому виникає, з урахуванням прагнення до збереження фінансової стійкості та нарощування додатного чистого грошового потоку.

Грошові потоки визначаються як рух грошових активів підприємства, що обслуговує, визначає та відображає його підприємницьку діяльність. У цьому проявляються функції грошей як економічної категорії як засобу платежу (обслуговують надходження в витрачання грошових коштів), форми заощадження (визначають ліквідність і одночасно здатність фінансування майбутніх проектів) та оцінки вартості (відображають наявність і динаміку ресурсів підприємства та результат діяльності у формі чистого грошового потоку). Грошові потоки – це грошові активи у русі. Управління грошовими потоками базується на розгляді грошових активів з точки зору динамічного підходу, враховуючи їх різноманітність, різноплановість та неодмінну важливість для підприємства. Тому незаперечно, що концепція статичного і динамічного підходу до управління грошовими потоками є перспективною у стратегічному аспекті, оскільки грошові кошти є метою, результатом та передумовою діяльності будь-якого підприємства в ринкових умовах.

Література

1. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2756-VI– [Чинний від 2011-01-01]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»: Положення Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів»: Положення Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87.
4. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: // www.iasb.org.uk
5. Бланк И.А. Управление денежными потоками / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2007. – 752 с.
6. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент. 10-е изд. / Ю. Бригхэм; пер. с англ. под. ред. Е.А. Дорофеева. –

СПб: Питер, 2009. – 960 с.

7. Ван Хорн Дж. К. Основы финансового менеджмента / Дж. К. Ван Хорн, Джон М. Вахович; пер. с англ. – М.: «ИД Вильямс», 2008. – 1232 с.

8. Лігоненко Л.О. Управління грошовими потоками: навч. посіб. / О.Л. Лігоненко. – К.: КНТЕУ, 2005. – 254 с.

9. Мазараки А.А. Філософія денег: монографія / А.А. Мазараки, В.В. Ильин. – К.: КНТЕУ, 2004. – 719 с.

10. Мних С.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / С.В. Мних, Н.С. Барабаш. – К.: КНТЕУ, 2010. – 412 с.

Рецензент докт. екон. наук, професор Т.І. Лозова

330.131.5

Колос І.В., аспірант, ДонНУЕТ

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. На сьогодні дуже актуальним є використання новітніх технологій управління в усіх галузях економіки України, а особливо на підприємствах торговельної сфери, оскільки торгівля є головною ланкою у системі споживчого ринку товарів і послуг. Торгівля – складна та багатовимірна соціально-економічна система [7]. У контексті поглиблення трансформаційних процесів економіки України, одним із найважливіших аспектів прийняття управлінських рішень на будь-якому рівні є показники ефективності діяльності підприємства. Найбільша увага приділяється економічному та соціальному видам ефективності. Проблема ефективності діяльності торговельних підприємств є об'єктом вивчення з боку провідних вчених-економістів світу. Даний аспект діяльності підприємств висвітлюється в наукових працях І. Ансоффа, Р. Каплана, А. Мазараки, С. Покропивного, М. Туленкова, А. Файоля, А. Шегди та ін. Зокрема, А. Мазараки займався плануванням показників ефективності діяльності торговельних підприємств [4]; М. Туленков вивчав методіку оцінки соціально-економічної ефективності [6]; С. Покропивний аналізував показники використання окремих видів ресурсів тощо [2].

Метою статті є обґрунтування теоретичного аспекту економічної та соціальної ефективності діяльності торговельних підприємств, а також визначення чинників впливу на ефективність їх діяльності.

Оцінка ефективності торговельного підприємства, і торгівлі в цілому, принципово відрізняється від інших галузей тим, що вона виконує дві функції. Перша – доведення товарів до споживачів і задоволення їх попиту; друга – функція реалізації вироблених у промисловості, сільському господарстві й інших галузях товарів і забезпечення таким чином безперервності процесу розвитку економіки. Термін «ефективність» тісно пов'язаний з поняттям «ефект». У свою чергу, поняття «ефект» має різні форми прояву, як матеріальну, так і соціальну. Зокрема, ефект може оцінюватися обсягом додатково виробленої чи спожитої продукції (тобто штуками, кубічними або квадратними метрами, тонами тощо). У тому випадку, коли зазначені результати отримують грошову оцінку, говорять про економічний ефект.

Економічний ефект – виражений у вартісній (грошовій) формі результат будь-яких дій. Отже, під час дослідження, можна застосовувати показники ефективності використання окремих видів ресурсів, а можна аналізувати ефективність крізь призму окремих напрямів діяльності [2].

Визначення терміну «ефективність» у закордонній науковій літературі тісно пов'язане з альтернативним вибором. Враховуючи даний аспект, ефективність розглядається як відношення того, що підприємство насправді реалізує, до того, що воно могло б реалізувати при існуючих ресурсах, знаннях і здібностях. У даному випадку як альтернатива виступають різні види діяльності, а в основу оцінки ефективності покладено порівняльну перевагу між одержаним та втраченим доходом [4, с. 187]. Ефективність діяльності торговельного підприємства значною мірою залежить від обсягу реалізованої продукції. У кризових умовах господарювання підприємства намагаються нарощувати товарообіг, однак зберегти сталий динамічний результат дуже важко, оскільки обсяг товарообігу знаходиться під впливом багатьох чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Ефективність відображує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату та витрат. Це, втім, не виключає використання в системі показників ефективності і абсолютних значень вихідних параметрів.